

**SİBİRYA VE HIFZI'NIN YAŞADIĞI DOĞU ANADOLU BÖLGESİ TÜRKLERİNDE
BENZER İNANÇLAR VE GELENEKLER**

Prof.Dr. Zhanna YUSHA⁷⁰

Özet:

Sibirya ve Türkiye'deki Türk halklarının geleneksel kültüründe günümüze kadar en muhafazakâr kısım tören küresi olmalıdır. Sibirya Türk halklarının her biri farklı dinsel inançlara sahipler. Altay halkları çoğunlukla Hıristiyan ve Şamanist; Hakaslar Hıristiyan ve Şamanist; Tuvalılar ise Budist ve Şamanist'tir. Dinsel farklılığa rağmen, folklor metinlerinde de görüleceği üzere, inanç ve ritüellerde adı geçen halklar aynı görüş ve kültürlere sahiptir. Anadolu Türklerinde aynı görüşlerin ve inançların korunması ilginçtir, bu görüşlerin ortaklığına tanıklık eder. Ancak, Türk kaynaklarıyla karşılaştırmalı bir analiz henüz yapılmamıştır.

Bildirimde esasen Sibirya Türk halkları ve Anadolu Türkleri üzerine bilgileri, bu inanış ve gelenek sistemleri hakkında kısa bilgi vereceğim. Sibirya Türkleri dağ, su, ateş, taş, ağaç kültlerine sahiptir, bu inanışlarının arasından Anadolu bölgesinde su ve ağaç kültürleri benzerdir. Tüm isimlendirilmiş inançlar ve ritüeller için gerekli olan sözel bileşenin ritüellerde dile getirilen büyüler olduğunu hatırlıyorum.

Türk halklarının geleneksel kültüründe inançlar ve gelenekler benziyor: hamilelik ve doğum kavramları hala gözlemlenmektedir; bebek bekleyen bir kadın için, özel durumu nedeniyle, bazı yasaklar, zor doğum sırasında, doğum kolaylaştırmayı amaçlayan eylem planının çeşitli eylemleri gerçekleştirilmiştir; çocuklarla ilgili aile-ev uygulamalarında, Sibirya ve Anadolu'daki Türk halkları da ihtiyati önlemler alırlar.

Dolayısıyla, şu anda, Sibirya ve Anadolu Türkleri, geleneksel aile ritüelleriyle bağlantılı benzer mitolojik fikirlere, yasaklara ve tedbirlere sahiptir. Sibirya ve Anadolu Türklerinin ritüel geleneğinde, çocukların döngüsü varlığını sürdürür, tüm doğum ritüelleri korunur. Bizim görüşümüze göre, çok sayıda ortak büyü inaniş ve ritüellerin varlığı, farklı ülkelerde yaşayan ve farklı dünya dinlerini (İslam, Budizm, Hıristiyanlık) tanıyan halklarımızın genetik bağlarını göstermektedir. Bildirimde, bu geniş konunun sadece birkaç yönünü vurguladım.

Modern dünyada, nüfusun kentleşmesi koşullarında, ilkel halk kültürünün ortadan kalkma süreçlerini söylemek isterim. Ne yazık ki, son yıllarda, dil ve geleneksel kültürünü bilenlerin sayısı dünyanın her yerinde sürekli olarak her geçen gün azalmaktadır. Bu nedenle, Sibirya ve Türkiye'de yaşayan Türk halkları arasındaki mevcut ritüel pratiğini karakterize eden saha araştırmasını hızla yürütmemiz ve belgelendirmemiz gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sibirya ve Anadolu Türk halkları, inançlar, gelenekler, kültürler, karşılaştırma

---

⁷⁰ Rusya Bilimler Akademisi Sibirya Şubesi Filoloji Enstitüsü. zhanna-yusha@yandex.ru

SIMILAR BELIEFS AND RITUALS AMONG THE TURKS OF SIBERIA AND ANATOLIA

WHERE LIVED HIFZI

Prof.Dr. Zhanna YUSHA⁷¹

Abstract:

The most conservative part of the traditional culture of the Turkic people of Siberia and Turkey to date is the ritual sphere. In Siberia, there are indigenous small Turkic peoples who practice different religions. The Altai people have mainly christianity and shamanism, the Khakass people – christianity and shamanism, the Tuvans – buddhism and shamanism. Interestingly, that the same ideas and cults of the early beliefs were preserved among Anatolian Turks, which testify about the commonality of views. However, a comparative analysis with the Turkish material has not yet been carried out.

The Turkic people of Siberia are widespread cult of mountains, water, fire, stone, trees. Among these beliefs Anatolian Turks have the same cult of water and trees. Note that for all these beliefs and rites necessary verbal component of the spell, uttered during the ceremonies.

In the traditional culture of the Turkic peoples, there are similar beliefs and rites: ideas observed during pregnancy and childbirth; for a woman waiting for a baby, due to her special condition, there were certain prohibitions; during difficult childbirth, various actions hold true to aimed at facilitating childbirth were carried out; in family practice, the Turkic peoples of Siberia and Anatolia also showed precautions in relation to children.

In that way, at present the Turks of Siberia and the Anatolian Turks of Turkey have similar mythological ideas, prohibitions and prescriptions related to the traditional family ritualism. In the ritual traditions of the Siberian and the Anatolian Turks children's series continues its existence, the entire complex of rituals is saved. The presence of a significant number of common magical beliefs and rites, in our opinion, indicates the genetic links of our people, who living in different countries and professing different religions of the world (islam, buddhism, christianity). In the report I have covered only a few aspects of this broad topic.

I would like to say that in the modern world in the conditions of urbanization of the population there are processes of disappearance of native folk culture. Unfortunately, in recent decades, throughout the world every year less and less is the number of connoisseurs of language and traditional culture and performers of folklore. Thus, we need to conduct field studies that characterize the current state of ritual practice among the Turkic peoples living in Siberia and Turkey as soon as possible.

Key Words: Turkic peoples of Siberia and Anatolia, beliefs, rituals, culture, comparison

Giriş:

Sibirya'daki ve Türkiye'deki Türk halklarının geleneksel kültüründe günümüze kadar en muhafazakâr kısım tören küresi olmalıdır. Bu bildiride gelecekteki araştırmalar için olan beklentileri karşılaştırmalı olarak özetlemek istiyorum. Bugüne kadar Slav halklarının ortaklıkları, ortak yönleri hakkında birçok bilimsel çalışmalar yapılmıştır; ancak Türk halkları hakkında böyle çalışmalar oldukça az. Buna rağmen yapılmış çalışmalar da yasinamayacak derecede önemli. Birçok Rus bilim insanının yayınladığı eserleri ve gözlemleri (Alekshev N.A, Dyakonova V.P., Potapov L.P., Vaynshteyn S.I., Kenin-Lopsan M.B. vb) ve tüm birikmiş ampirik materyallere göre, Türk halklarının, gündelik pratikteki inançların görüşlerini günümüze kadar koruduklarını göstermektedir. Bildirimde esasen Sibirya Türk halkları hakkında konuşacağım, ama aynı zamanda Anadolu Türkleri üzerine

⁷¹ Russian Academy of Science SB Institute of Philology. zhanna-yusha@yandex.ru

bilimsel literatürde bulduğum ve Anadolu'nun yerlilerden aldığım bilgileri karşılaştıracam. Türk araştırmacısının yazdığına göre, "Anadolu, tarihi geçmişiyile, kültürel zenginliğiyle ve geçmişten günümüze kadar bir çok Türk devletine vatan olma özelliğiyle bambaşka bir coğrafyadır" (Çifçi, 2013, s.27).

Sibirya'da küçük-büyük gruplar halinde birçok Türk halkı yaşamaktadır. Altaylar (Kumandin, Altay-kişi, Çalkan, Tuba), Hakas, Sor, Tofa, Tıva, Yakut. Onların her biri farklı dinsel inançlara sahip.

Altay halkları çoğunlukla Hıristiyan ve Şamanist, Hakaslar Hıristiyan ve Şamanist, Tuvalılar ise Budist ve Şamanist'dir. Dinsel farklılığa rağmen, folklor metinlerinde de görüleceği üzere, inanç ve ritüellerde adı geçen halklar aynı görüş ve kültürel sahiptir. Anadolu Türklerinde aynı görüşlerin ve inançların korunması ilginçtir, bu görüşlerin ortaklığına tanıklık eder. XIX yüzyıldan beri Rus insancıl biliminde Sibirya Türk halklarının ritüel kültürü, saha gözlemleri temelinde, Rus bilim adamlarının sayısız eseri vardır. Ancak, Türk kaynaklarıyla karşılaştırmalı bir analiz henüz yapılmamıştır.

Karşılaştırmalı çalışmalara duyulan ihtiyaç, araştırmacıların farklı ülkelerdeki Türk etiğine ait folklor ve ritüellere olan ilgilerinin artması, farklı dünya dinleri (Budizm, İslamiyet, Hıristiyanlık) ile tanınmasıdır, ancak farklı ülkelerdeki Türk halkları yine de ritüel alandaki eski inançlarını hala korumaktadır. Bildirimde bu inanış ve gelenek sistemleri hakkında kısa bilgi vermek istedim.

İnançlar ve Gelenekler

Sibirya Türk halklarının inançlarına göre Yer-Su kültü yaygındır. En eski diye kabul edilmiş geleneklerde tabiata / doğaya saygı gösterisi var (animizm, animatizm), çünkü insan kendisini doğanın / tabiatın bir parçası diye düşünmektedir. Sibirya Türklerinin inançlarına göre, her yerde – dağlar, nehirler, ırmaklar, göller, arjaan sularında- ruhlar yani iyeler, sahipler (ээзи, ээлу, иччи) vardır. İnsanlara göre, onlara patronluk ederler, herhangi bir işte iyi şanslar getirirler.

Böylece, Kumadin ve Hakas halkı, tüm ustaların bir insan gibi olduğuna ve aynı şekilde yaşam tarzına sahip olduğuna inanır (Алексеев, 1980; Бутанаев, 1997). İnsanların herhangi bir saygısızlık yapmaları halinde ise, bu ruhlar hastalık veya felaket göndererek onları cezalandırabileceklerdir (Dilek, 2015). Bu yer su insana o kadar yakın ve tabiatı icabi insanla o derecede bir akrabalık halindedir ki, insan ona korkmadan başvurabilir (Türkyılmaz, 2013, s.171).

Sibirya Türkleri **dağ kültürüne** sahiptir, ata dağlarına özel bir ilgi vardır. Böyle dağlara duyulan dua en çok Altay, Tuvalılar, Şorlar, Hakaslar arasında gelişmiştir (Образцы народной литературы тюркских племен., 1907). Kabile dağlarında dualar ve törenler düzenlenmiş, hem klanın büyükleri hem de şamanların tarafından kült eylemler gerçekleştirilebilmiştir. Ancak, bu halklarda, kabile dağlara ilgili olarak, kadınların yasakları vardır. Yani, bir kadının kocasının atalarının dağına tırmanma hakkı yoktur, çünkü kadınların kirli oluşu ve evlilik ekzogamiya dışılığına bağlı kavramlar vardır. Mesela, Tubalar'da evli kadınlar, kocasının aile dağına isim veremez, ancak babasının aile dağını gerçek isimleriyle çağırırlar. Çalkanlarda kadınlar aynı zamanda kocasının evli kadınlarını gerçek isimle arayamazlar ve yanlış adlara ihtiyaç duyduklarında onları çağırırlar. Kadınlar, kocalarının atalarının dağına atıfta bulunarak, kocaman bir mendil olmadan bir kadını görebildikleri ve sonuç olarak talihsizliğe yakalanabileceği korkusu nedeniyle, çıplak ayakla kullanılamazlardı. Kumandinlerde, kabile dağlarının gerçek isimleri evli kadınlara yasaklanmıştı; evli kadınlar, kocasının atalarının dağlarına tırmanamazdı, çıplak kafalarıyla onlara yaklaşamazlardı (Потапов, 1946). Bu halklar, kabile üyeliğine bakılmaksızın herkes tarafından saygı gören kutsal dağlara da sahipti.

Dağların kültürüne de dağ zirvelerinde, dağın şerefine dağ geçitlerinde ve sahibinin bir yığın taşında inşa edilmesi özeldir *обо, оваа* adı verilen tepe şeklinde üst üste koyulmuş taş yığınlarından oluşan tepeliklerde gerçekleştirir. Buradan geçen herkes taşlarını koymalı, ağaçlara ve çalıya *çalama* (*салама-чалама-дыалама-жалама*) denilen ritüel kumaş parçaları bağlamalıdır, onunla ruhlara teklifte bulunurlar. Buradan geçen herkes, taşları, etraftaki ritüel kurdeleleri yani çalamaları (*салама-чалама-дыалама-жалама*) birbirine bağlayan dalları ya da çalıları atarlar, ruhlara teklifler yaparlar.

Boncukların bir ağaca bağlandığı Kapadokya'da benzer yapılar gördüm. Belki bu bir korunmuş, dönüştürülmüş bir gelenek midir?

Sibiryalı halklarında, **su kültü**, mitolojik temsilleriyle kendini gösterir ve su ile ilgili eylemler gerçekleştirir. "Su ruhu ustalarının insanlara karşı olan yardımsever tutumlarının da suyun saflığını korumaya bağlı olduğuna" inanılıyordu (Алексеев, 1980, c.74). Herhangi bir su bedenine kutsal ve saygılı bir tutum vardır, belli tabular çalışmaktadır.

Suyu kirletmek, kirli suyla nehirden su çekmek, nehirde birşeyleri yıkamak, su kaynaklarının yakınında ihtiyaç gidermek yasaklanmıştır. Yıkarken bile, insanlar yüzlerinden çamur suya girmeyecek şekilde dönerler.

Nehirlerin ya da büyük ırmakların kıyılarının yakınında bulunan Tuvalar ve Altaylar toplu dualar düzenlerler, iyi olma isteği ile su iyesine (*sug ezi*) dönerler.

Yaz aylarında insanların dinlenmeye ve sağlığını iyileştirmeye çalıştıkları arzhaan-küratif kaynaklara karşı dikkatli bir tutum görülmektedir. Bir kişinin kurtarılması, suyun iyileştirici özelliklerine değil ana ruhun bakımına atfedilir. Anadolu'da bir çok yerde nehirler, ırmaklar ve onların kaynakları ile ilgili kutsallık bağlamında ritüeller yapılmaktadır (Oymak, 2010, s.44). Anadolu'da su etrafında sayısız dilekte bulunulmakta ve dualar yapılmaktadır (Cifci, 2013, s.28).

Ateş kültü, günlük yaşamda ve Sibiryalı halklarının ritüel pratiğinde izlenir. Onların inançlarına göre, her ailenin, ailesinin refahının bağlı olduğu kendi ana ruhu vardır. Ateşin sadece koruyucu bir işlev değil, aynı zamanda bir arındırma işlevi de gerçekleştirdiğine inanılmaktadır.

Sibiryalı'nın Türki halkları ateşe ve hatta kalan küllere bile saygı duyar. Bu mitolojik temsillerle bağlantılı olarak, bir dizi tabu gözlenir. Ateşin üzerinden geçilemez, ateşin yönünde keskin nesnelere gösterilemez, içine tuz dökülemez, çöpü atılamaz, ateşe ve küllere de su dökülemez, yasaktır.

İlk sabah yemeğini ateşe atmak, ateş kültürünün bir yankısı olarak bugün bile kentsel apartmanlarda yaşıyor. Bu nedenle, Tuvaların bazılarının mutfağında ocak yakınında, yiyeceklerin kurban parçaları durmaktadır. Böylece ruhaniyet ustasının orada olduğuna inanıyorlar.

Taş kültü, Altaylar, Tuvalılar, Yakutlar tarafından bilinen sohbet-zehir olan *cama – dьada – chat – яda* sihirlili taşının varlığında açıkça görülmektedir. Bu taş yardımı ile insanlar hava koşullarını değiştirebilir, yağmur ve rüzgara neden olabilir. "Taş"ın büyülü bir güce sahip olduğu, güneşe gösterildiğinde, yağmura ya da kar yağmasına neden olabileceği" düşünülür. Mesela, onu yanlışlıkla nehre düşerseniz, kırk gün ve gece kar yağacak" (Алексеев, 1980, c.48).

Daha önce, ağaçlar ihtiyaç duyulmadan kesilmezdi, devrik ağaçlar ocakta toplanırdı, çünkü ağacın da bir ruhu olduğuna ve onun canlı bir varlık olduğuna inanıyorlardı. Böyle inançlar Türkler arasında da yaygındır.

Ağaç kültü, doğaüstü özellikleriyle bazı tür ağaçlar Türk halklarında özel bir saygıyla tezahür eder. Yakutların çocuksuz kadınlara sahip olduğuna inanılırdı, eğer kara ağac altında uykuya dalmak isteseler, o zaman bir çocuğun olması gerekirdi. Altaylar, huş ve kam-ağaç'a ibadet ettiler, onlara başarılı bir yaşam için başvurdular. Tuvalar, her zaman kurban şeklinde kurban olarak bırakılan, iyilik için dua edilen tel-ağaç ve ham-ağacı tanımlıyordu. Bu ağaçların yakınında, Tuvalar toplu dualar düzenledi, çoğu zaman şamanlar da ritüelleri gerçekleştirdi. Bu ağaçlar kesilemedi, dallarını kırmadı, aksi halde bir kişiyi bir ceza bekliyordu. Anadolu'da halk arasındaki inanca göre, cennetteki Tuba ağacında her insan için bir yaprak vardır. Bu yaprak bir kimsenin ölümünden kırk gün önce düşer (Ergun, 2004, s.86). Bu Tuba ağacı ise İslamda vardı ama bu mitoloji görüntüleri Eski Türklerin Hayat Ağacı olarak yer almıştı.

Tüm isimlendirilmiş inançlar ve ritüeller için gerekli olan sözel bileşenin ritüellerde dile getirilen büyüler olduğunu hatırlıyorum. Gördüğümüz inanışlar ve gelenekler zamanında insanlar dua ve niyaz ile ruhlardan müsaade isterler.

Aile İnançları ve Gelenekleri Hakkında

Türk halklarının geleneksel kültüründe, hamilelik ve doğum kavramları hala gözlemlenmektedir. İlk aylardaki kadınlar, nazar ve erken doğum korkusu nedeniyle hamileliklerini başka insanlardan gizlerler. Hamilelikle ilgili bilgileri insanlardan saklamak ilk aşamada önemli özelliklerden biridir. Doğmamış bir çocuk için gelecekteki anne babalar daha önce çocuk gereçlerini ve beşikleri hiç hazırlamadılar. Önceden hazırlanmış şeylerin bir tür talihsizliğe veya erken doğuma neden olabileceğine inanılıyordu. Herkes gelecekteki çocuk hakkında konuşmayı önler, hamileliğin zamanlaması ve beklenen doğum tarihi hakkında konuşmaz. Gelecekte çocuk için bir isim icat etmek de yasaktı, çünkü bebeğin isminin seçiminde çocuğun doğumunun, ayının, saatinin önemli bir rol oynadığına inanıyorlardı (Юша, 2017).

Bebek bekleyen bir kadın için, özel durumu nedeniyle, bazı yasaklar vardı. Bu çeşitli alanları içeriyordu: ritüel, günlük, ihtiyati tedbirler, söz ve yemek davranışı. Mesela, hamile kadın için ipleri çığnemeşti, sönmüş kömür ateşinin hükmetmeşti, eşikte oturmaz, örgü veya tığa yapmaz, cenaze törenine gitmez, kalabalık ortamlarda görünmekten kaçınmış. Bunun gibi inançlar Sibiryalı halkları arasında Altaylarda, Hakaslarda, Şorlarda, Tuvalarda bulunmuştur (Шатинова, 1981; Кустова, 2000; Потапов, 1969; Кенин-Лопсан, 2006). Duyduğumda, Anadolu Türklerinde de hamile kadın eşikte oturmaz, örgü veya tığa yapmaz, cenazeye gidemez.

Özellikle önemli olan hamile bir kadının konuşma davranışlarıydı. Çocuğuna zarar vermemek için, konuşmasını kontrol etmeli, kimseyle kavga etmeyecek, insanları aşağılayıcı kelimelerle konuşmayacaktı. Ayrıca, hamile kadının davranışları da evcil hayvanlar ile ilgili olarak düzenlenmiştir: dövüş, tekme yapamayacaktır. Rahatsız edici kelimeleri konuşmak yasaklanmıştır.

Hamile bir kadın için halk kültüründe bazı yiyeceklerde yiyecek yasakları da vardı. Tuvaların mitolojik temsillerine göre, gelecekteki annenin diyetinin tavşan ve balık içermemesi gerektiğine inanılıyordu. Yenidoğan çocuk bu hayvanların bazı fizyolojik özelliklerini ve niteliklerini benimseyebileceğine dair bir inanış vardı: tavşanın çatalı bir dudağının olması ve balıklar gibi konuşamaması. Benzer görüşler ve inançlar Sibiryalı'nın diğer Türk halkları Altaylar, Şorlar, Hakaslar arasında vardır (Алексеев, 1980; Юша, 2017; Кустова, 2000). Mesela, Hakaslarda hamile kadına sadece tavşan eti yemesi değil, "bebeğin bir tavşanın ağızına sahip olmaması için tavsana bakması da yasaklanmıştı" (Кустова, 2000, c.28). Türklerde bu yasaklardan bazıları devam etmiştir. Hamile kadın cirkin veya fizyolojik özellikleri kötü olanlara bakmaz, tavsan eti yemez, maymana bakmazdır.

Zor doğum sırasında, doğum kolaylaştırmayı amaçlayan eylem planının çeşitli eylemleri gerçekleştirilmiştir. Mesela, Tuvalar uzun süren doğumda, "aynı şey aynı olacak bu şekilde" diye düşüncelerle ipleri çözerler, kadının saçlarını gevşetirler, "doğum sırasında kadının acılarını hafifletmesi için, evdeki sandık, dolap, kapı ve çözülmemiş düğümleri açmaya çalışırlar (Тюркские народы Восточной Сибири, 2008, c.46). Ayrıca, gürültü etkileri olan eylemler gerçekleştirirler. Mesela, doğum yapan kadına doğum yapmaktan korkmaması için, erkekler tüfeklerden ateş açardı. Benzer eylemler Sibiryalı halklarından olan Altaylar, Tuvalar, Hakaslar, Yakutlar tarafından

gerçekleştirilir. Eski zamanlarda evde doğum yapıldığı için Türklerde de kadının saçlarını gevşetirler, ayak parmağını mitnatis taşı bağlarlar.

Çocuklarla ilgili aile-ev uygulamalarında, Sibirya'daki Türk halkları da ihtiyati önlemler alırlar. Tofalar, Tuvalar, Altaylar, Şorlar eğer bir çocuk, yetişkinlerin varlığı olmadan bir süre beşikte yalnız bırakıldıysa ve aynı zamanda da o kadar çok ağlasa, o zaman çocuğu kötü ruhlardan korumak için bir bıçak ve makas koyarlar.

Bu eşyalar çocuğu kötülük kuvvetlerinin etkisinden koruyacaktır. Bunun dışında, eğer çocuk beşiği boşa, o zaman, hiçbir şeytani ruhun girememesi için, bir bıçak ya da makas koyacaktır (Алексеев, 1980, c.51). Bunlar da Anadoluda vardır. Türklerde çocuk yalnız beşiğinde kaldığında yastağına ine tikardı.

Akşam, gün batımından sonra çocuklar için tehlikeli olduğu düşünülüyor için sokağa çıkmamaya çalışıyorlardı. Bir çocuk evden çıkarılırsa, alını kurumla yatırıldı. Bu çocuğun kötü güçler tarafından görülmeyeceğine ve bu şekilde kötü ruhların olumsuz etkisinden korunabileceğine inanılmaktadır. Su inanclar Türklerde şimdi de devam ediyor.

Nazar boncugu gibi, kurt dişi, vaşak ve ayı pençeleri hastalıklara karşı koruyan, kötü ruhların saldırısına karşı bazı ailelerdeki hem yetişkinler hem de çocuklar için kullanılır. Bu nesnelere çocuğun beşiğine yerleştirilebilir veya evin ön kapısına yakın asılabilir.

Aile hane ritüellerinde korkunç ritüellerden biri yakalanmayan bir hırsızın cezasıydı. Yakutlar, Altaylar, Tuvalar, Hakaslar bu amaçla kurdun kazın yaktırmışlardı. Kaz kurdun neresine ait ise, hırsızların vücudunun o kısmının çarpık olduğu iddia edilir ve bir sakatlığa dönüştüğüne inanılırdı (Алексеев, 1980, s.41) ve böylece hırsız ortaya çıkarılmış olur.

Sonuç:

Dolayısıyla, şu anda, Sibirya ve Anadolu Türkleri, geleneksel aile ritüelleriyle bağlantılı benzer mitolojik fikirlere, yasaklara ve tedbirlere sahiptir. Sibirya Türklerinin ritüel geleneğinde, çocukların döngüsü varlığını sürdürür, tüm doğum ritüelleri korunur. Bizim görüşümüze göre, çok sayıda ortak büyümlü inanış ve ritüellerin varlığı, farklı ülkelerde yaşayan ve farklı dünya dinlerini (İslam, Budizm, Hıristiyanlık) tanıyan halklarımızın genetik bağlarını göstermektedir. Bildirimde, bu geniş konunun sadece birkaç yönünü vurguladım.

Modern dünyada, nüfusun kentleşmesi koşullarında, ilkel halk kültürünün ortadan kalkma süreçlerini söylemek isterim. Ne yazık ki, son yıllarda, dil ve geleneksel kültürünü bilenlerin sayısı dünyanın her yerinde sürekli olarak her geçen gün azalmaktadır. Bu nedenle, Sibirya ve Türkiye'de yaşayan Türk halkları arasındaki mevcut ritüel pratiğini karakterize eden saha araştırmasını hızla yürütmemiz ve belgelendirmemiz gerekmektedir.

Kaynaklar:

- Алексеев Н.А. Ранние формы религии тюркоязычных народов Сибири. Новосибирск: Наука, 1980. 318 с.
- Бутанаев, В.Я. Традиционная культура и быт хакасов. – Абакан: УПП «Хакасия», 1996. 221 с.
- Вайнштейн С.И. Тувинцы // Семейная обрядность народов Сибири (опыт сравнительного изучения). – М.: Наука, 1980. С.26-30.
- Дьяконова С.П. Религиозные представления алтайцев и тувинцев о природе и человеке // Природа и человек в религиозных представлениях народов Сибири и Севера. – Л.1976
- Кенин-Лопсан, М.Б. Традиционная культура тувинцев. Кызыл: Тув.кн.изд-во, 2006. 230 с.
- Кустова Ю.Г. Ребенок и детство в традиционной культуре хакасов. СПб.: Петербургское Востоковедение, 2000. 160 с.
- Образцы народной литературы, изданные В. В. Радловым. Наречия урянхайцев (сойотов), абаканских татар и карагасов. Тексты, собранные и переведенные Н. Ф. Катановым. СПб, 1907. Ч. 9.
- Потапов Л.П. Культ гор на Алтае // Советская этнография, 1946. №2. С.145-160.
- Тюркские народы Восточной Сибири. М.: Наука, 2008 . 422 с.
- Юша Ж.М. Фольклор и обряд тувинцев Китая в начале XXI века: структура, семантика, прагматика. Дис. на соискание уч.ст. дфн. Новосибирск, 2017. 434 с.
- Dilek F.Guner. Altay Turklerinde yolculuk ile ilgili inanislari ve rituelleri // Folklor. Edebiyat, cilt.21, 8, 2015 / 4. S.45-56
- Çifçi C. Geçmişten Günümüze Türklerde Su Kültü // Geleneksel Türk Sanatında ve Edebiyatımızda Su. Ankara, 2013. S.23-30.
- Ergun P. Türk Kültüründe Ağaç Kültü. Ankara, 2004.
- Kalafat Y. Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri. Ankara, 1990.
- Türkyılmaz A. Anadolu Öncesi Türklerde Su Kültü ve Günümüzdeki Yansımaları // Geleneksel Türk Sanatında ve Edebiyatımızda Su. Ankara, 2013. S. 169-184.
- Oymak İ. Anadolu'da Su Kültünün İzleri // Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 15/1, 2010. S. 35-55.

Bilgi veren insanlar (Doğu Anadolu, Kagızman, Nisan 2018):

Gül Adalar, doğum yılı 1988

Gülise Adalar, doğum yılı 1932

Cemile Karaşal, doğum yılı 1945

Zeynep Sati Yalçın, doğum yılı 1972